

2020 Bütçe Öngörülerinde En Son Büyüme Rakamları

Öner Günçavdı

Beklenenin altında olsa da birinci çeyrek büyüme rakamları %4,5 olarak gerçekleşti. Yıllık bazda GSYİH'daki artışı gösteren bu büyümede geçen senenin aynı döneminde yaşadığımız %2'lik daralmanın, yani **baz etkisinin** de etkisi büyük. Dönem bazında ise, elde edilen büyüme pek umut verici değil. 2020 yılının birinci çeyreğinde büyüme, bir önceki çeyreğe göre sadece %0,6 oranında gerçekleşmiş görülüyor. Hem de onca teşvik ve kredi genişlemesine rağmen... 2019'un son çeyreğinde aynı oranın %1,9 olduğu göz önüne alınırsa, ekonominin 2020'nin birinci çeyreğindeki performansının düşmüş olduğu düşünülebilir.

Elbette bu rakamlar nihai rakamlar değil; bu tahminler belli bir süre sonra idari kayıtlar dikkate alınarak birtakım revizyonlardan geçecek ve yukarı veya aşağıya doğru düzeltilecektir. Tıpkı 2019'un üçüncü çeyreğinde %0,9 çıkan ve kamuoyunda tartışma yaratan büyüme oranının en son açıklanan verilerde aşağıya doğru düzeltilerek, %0,7 olarak açıklamasında olduğu gibi.

Ancak bu arada sorulması gereken soru, açıklanan bu %4,5'lük büyüme oranının nasıl algılanması gerektiğidir. Zira karar alıcıların kamuoyu algılarının yönetebilmek için yüksek çıkan bu oran üzerinden bir başarı hikayesi çıkarılmaya çalışıldığını gözlemlemek hiç de zor değil. Kanımca kurumsal bir yönetim performansını değerlendirmek, o yönetimi icra edeceklerin önceden ortaya koydukları hedeflerle çıkan sonuçların kıyaslanmasıyla mümkündür. Hükümetler bakımından bu kıyaslama 2020 yılı için yapılmış olan bütçe rakamları ve bu bütçenin oluşturulmasında kullanılan öngörüler ile yapılabilir. Zira geleceğe yönelik yapılan her bütçe, geleceği öngörebilme ve olası risk ve fırsatları dikkate alarak yeni yönetim pratikleri geliştirmeyi amaçlar. Bu yönetim pratiklerinin başarısı veya başarısızlığı olarak birtakım ekonomik sonuçlar ortaya çıkar. Büyüme rakamları da böyle bir yönetim pratiğinin sonucu olarak ele alınmalıdır. Bunun yanında bütçe, **kurumsal yönetimin tahmin edilebilme, ölçülebilme ve tabii hesap verilebilme fonksiyonlarının icra edilebilmesine imkan tanır**. Bu yüzden 2020 bütçesinin üzerine oturduğu temel varsayımlar ve öngörüler dikkate alınarak yapılacak bir değerlendirme, ekonomik yönetiminin performansını değerlendirmek bakımından çok daha yerinde bir yöntem olacaktır. Zira hem bütçe ve de ortaya çıkan sonuç aynı makamın **koyduğu hedefler ve icraatlarıdır**.

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red

Öngörülerin tutarsızlığı

2020 bütçesi açıklandığında, öngörülerinin aşırı iyimserlik taşıdığı yönünde tartışmalara neden olmuştu. Bu tartışmaların başında ülkemizin ve dünya ekonomisinin nesnel koşullarına göre %5 büyüme rakamlarının aşırı iyimserlik ihtiva ettiği yönündeydi. Özellikle dış kaynak eksikliğinin giderek artacağı bir ortamda bu boyutta bir büyümenin fiyatlarda bir artış gerçekleştirilmeden başarılabileceği ihtimali oldukça düşüktür. Ancak hükümet bu konuda da iyimserliğini koruyarak döviz kurunu ve enflasyonu görece olarak düşük tutmayı hedeflemişti. Bir de tüm bunları, ekonomiyi canlı, büyümeyi yüksek tutabilmek için faizleri de düşük tutacağı bir dönemde yapmayı amaçlamaktaydı.

Yılın birinci çeyreğinde makroekonomik politikanın ana yönelimi bütçede öngörülen bu amaçlar doğrultusunda yapılan uygulamalarla geçti. Genişleyici politikaların, kurda elde edilen görece istikrarın, kamu kesiminin harcamalarındaki artışın (neye harcadığından bağımsız olarak) etkisi ekonomide görüldü ve yılın ilk çeyreğinde piyasalarda bir canlılık görülmeye başladı. Fakat dünya ekonomisindeki aleyhimize oluşan ortam değişmediği gibi, Çin’de başlayıp, sonra yavaş yavaş Avrupa’ya yayılan Covid-19 salgınının olumsuz etkileri de şubat ayından itibaren piyasalarda görülmeye başladı. Bütçe tekniği açısından bu öngörülemez bir şok mudur değil midir tartışması, ortaya çıkan bu büyüme oranlarını değerlendirmek bakımından da önemlidir. Zira bütçe çalışmalarının yapıldığı Kasım ve sonrası dönemde, salgın Çin’de çıkmış ve küresel bir sorun haline geleceği neredeyse kesinleşmişti. Dolayısıyla bütçe hazırlıklarında kullanılan öngörülerin oluşturulmasında dikkate alınması gereken gelişmeleri bunlar. **Hükümet nedense bu riskleri o gün için görmek istemedi.**

En son büyüme rakamları ne diyor?

Tek başına bir rakam olarak bakıldığında, elde edilen %4,5’lik büyüme oranı kanımca bir başarıdır. En azından hükümetin ekonomiye yapmış olduğu destek ve onca çaba sonuçsuz kalmamış, dönem bazında büyümeyi pozitif tutulabilmiştir. Özellikle 2020 bütçesinde öngörülen %5 büyüme rakamıyla kıyaslanınca da, birinci çeyrekte elde edilen bu rakam bir başarı olarak görülebilir. Zaten Sayın Maliye Bakan’ın basın açıklamasında da konu sadece bu yönüyle ele alınmıştır.

Fakat aynı bütçede 1 milyon 52 bin yeni istihdam yaratılacağından da bahsedilmesine rağmen, aynı dönemde işsizlik rakamlarında kayda değer bir düşüş yaşanmamış; işsizlik oranı %13 - %14 civarında kalmıştır. Yani, **baz etkisiyle yükselen büyüme rakamları ekonomide istihdama yönelik yeni bir kapasite yaratamamış, sadece eski kapasitelerin tekrar devreye sokulmasına imkan sağlamıştır.** Zaten yatırım talebinde ~~çin~~ hala kayda değer bir artış ~~görülmeye~~memesi de bunun güzel bir göstergesidir. Bu dönemde ekonomide hala 4 milyon 500 bin civarında işsiz olduğunu akılda tutmakta yarar var. Yine Covid-19 salgınının bu işsiz sayısını en az iki katına çıkartacağı yönündeki beklentiler de yabana atılır cinsten beklentiler değildir. Bu açıdan yapılacak değerlendirmeye göre elde edilen %4,5’lük büyüme yeterli değildir.

Öte yandan aynı bütçedeki öngörüler arasında 190 milyar dolarlık bir ihracat tutarı ve 34-35 milyar dolar civarındaki turizm gelirlerinin de ciddi bir artış ile 50 milyar dolara erişmesi öngörülmekteydi. Malum olduğu üzere, salgının Türkiye’den önce başladığı Avrupa’daki ekonomik büyüme rakamlarının negatife dönmesi ve bu yıla yönelik beklentilerin çok da parlak olmaması ihracat için öngörülen hedeflerin tutturulmasını imkansız kılmaktadır. Açıklanan büyüme rakamlarında ihracattaki %2,3’lük daralma da bunun ilk sinyalleri olarak düşünülebilir.

Turizm gelirleri açısından da durum çok parlak olmayacaktır. Salgın nedeniyle geç açılan sektör, birçok ülkede devam eden kısıtlamalar neticesinde büyük ölçüde **iç talebe** bağımlı hale gelmiştir. Ancak bu şekilde değişen talep yapısı turizm işletmeleri için belli düzeyde bir nakit akışı sağlarken, ülkenin **döviz kazanma** kapasitesine herhangi bir etkide bulunmayacaktır. **Bu bakımda 2010 yılında ülkemizin ekonomik işlemlerinden kazandığı dövizlerde bir kayıp yaşaması neredeyse kaçınılmazdır. İç talebin ise ekonomik canlanmayı sağlayacak seviyelere nasıl ulaşacağı neredeyse bir muamma.** Zira salgın neticesinde artan işsizlik ve gelirlerde yaşanacak olan düşüş tüketimi olumsuz etkilerken, özel kesimin borç yükü de hanehalkları için yeni borçlanmaları zorlaştırmaktadır. **İç talebi destekleyecek kamu kesimi ise, salgın neticesinde ciddi gelir kayıplarıyla karşı karşıyadır.**

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Commented [HL1]: Bence burada istihdam kayıplarından ve insanların işgücü dışına çıkmaları nedeniyle işsizlik oranının yükselmediğinden bahsetmekte fayda var.

Kamu 2020 yılı içinde nasıl bir rol oynayabilir?

Hükümetin 2020 bütçesinin tartışılabilir yanlarından biri de, gelirler kısmında yapılan öngörülerdir. Gelir vergisinde %11, ÖTV, harçlar, MTV ve KDV gelirlerinin toplamında %35'lik bir artış öngörülmekteydi. Özel tüketim vergisinin 175,5 milyar TL, KDV gelirlerinin ise 57,8 milyar TL olarak öngörülmesi o dönemlerde dikkat çekmişti. İthalattan elde edilecek KDV'nin ise 158,1 milyar TL olacağı tahmin edilmekteydi.

Bu öngörüler ışığında birinci çeyrek rakamları değerlendirildiğinde, tüketim harcamalarının yeteri kadar artmamasından dolayı KDV gelirlerinin de öngörülenin altında gerçekleşmesi **çok yüksek ihtimaldir, riski bulunmaktadır.** Birinci çeyrekte %2,9 oranında artan tüketim harcamalarının ardında yatan en önemli etmenin dayanıklı tüketim mal talebi olduğu düşünüldüğünde, tüketim harcamalarındaki artışın kredi ve kampanya gibi faaliyetlerin etkisiyle gerçekleşmiş olabileceği anlaşılmaktadır. **Birinci çeyreğe hakim olan bu eğilimin faaliyetlerinin birinci çeyreklik dönemde olduğu gibi devam etmesi beklenilemez.** Zaten salgının yol açtığı durum böyle bir beklentiyi imkansız hale getiriyor. Yıllık bazda %14,1'lik artış gösteren dayanıklı tüketim malı talebi bir önceki dönemde %10,3'lük bir artış göstermişti. Öte yandan bir önceki dönemde %12,7 olan yarı-dayanıklı tüketim mallarındaki artış, bu çeyrekte sadece %8,4'lük bir artış kaydetmiştir. Hizmetlerde ise tüketim neredeyse yarı yarıya düşerek %8,4'den %4,5'e gerilemiştir. Tüketicinin bileşenleri bakımından yaşanan dönemsel düşüşler, 2020'nin ilk çeyrek rakamlarını değerlendirirken göz önüne alınması gereken gelişmelerdir. Bu hanehalklarının tüketim arzusunda azalmanın da bir göstergesidir. **Tüketim harcamalarında görülen bu zayıf performans bütçede öngörülen KDV ve diğer işlem vergi gelirlerinin de istenilen seviyelere ulaşmasını, daha salgın ülkemizde resmen baş göstermeden tehlikeye sokmuştur.**

İktisadi faaliyetler açısından bir değerlendirme ve inşaatın buhranı

İktisadi faaliyetler açısından bu rakamları değerlendirdiğimizde, genel olarak **sanayi** ve özel olarak da imalatın toplam büyüme oranından daha yüksek **miktarında** (%6'ı aşan oranlarda) büyüdüğü görülmektedir. Özellikle yurtiçinde **tüketimin** dayanıklı **mal tüketimindeki görülen** kayda değer artış ve bu sektörlerin geçmiş dönemdeki **tüketimlerinin neden olduğu** stoklarındaki **yaşanan düşüşlerin** telafisi, bu sektörlerdeki üretim artışlarının bir nedeni olarak görülebilir. **Zira aynı dönemde ihracattaki düşüş, bu sektörler için iç talep dışında bir seçenek bırakmamış görünüyor.**

İktisadi faaliyetler açısından yapılacak bir değerlendirmede ortaya çıkan bir diğer önemli gözlem ise inşaat sektöründeki daralmaların bu dönemde de devam etmiş olmasıdır. 2020'nin birinci çeyreği dahil, 7 çeyreklik dönemde **boyunca görülen ardışık daralma** bu sektörde büyük bir krizin **yaşanmakta içinde olduğunu göstermektedir, anlaşılmaktadır.** Özellikle salgın döneminde alınan tedbirlerden de olumsuz yönde etkileneceği kesin olan bu sektörün, izleyen çeyrekte de daralması kaçınılmaz. Bu şekilde inşaat sektörün art arda 8 çeyrek (2 yıl) daralma göstereceği son derece açık.

Ekonominin en büyük kesimini oluşturan hizmetlerin ise genel büyüme oranının altında bir büyüme performansı göstermesi dikkat çekicidir. Zira ülkemizde süre gelen işsizliğin giderilmesinde önemli bir rol üstlenmesi beklenen bu sektörün, birinci çeyrekte göstermiş olduğu bu performans da endişe vericidir ve dikkatle takip edilmesi gerekmektedir.

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Deleted: #

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Deleted: toplam

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Öngörülemeyen kamunun desteği

Talep bileşenleri açısından %4,5'lük büyümeye en önemli desteğin kamu harcamalarından geldiği görülmektedir. Dönemsel değişimin %11 olduğu kamu harcamaları bir önceki çeyreklik dönemde sadece %0,4 düzeyinde bir artış sergilemiştir. Zaten 2019 yılı boyunca kamu harcamaları yıllık bazda en fazla, o da sadece yılın ikinci çeyreğinde %1,4 oranında bir artış göstermiştir. Bu da bu dönemde elde edilen %4,5'lük büyüme büyük ölçüde kamu desteğiyle, kamu imkanları kullanılarak gerçekleştiğini göstermektedir. Bu boyutta artış gösteren bir başka talep unsuru yoktur. Fakat kamu açısından bu düzeylerdeki bir harcamanın ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilebilmesinin imkanı giderek azalmıştır. Özellikle salgın neticesinde azalan vergi gelirleri ve borçlanmakta karşılaşılan sıkıntılar kamu kesiminin bu boyutta harcama yapabilmesini sınırlandıracaktır. Zaten salgınla mücadele amacıyla ayrılan kaynakların GSYİH'in sadece %1,5-%2 seviyesinde kalması ve çoğu yardımın da doğrudan bir nakit transfer şeklinde olmaması bunu en iyi göstergesidir. Zaten mevcut bütçenin nakit dengeleri de hükümetin geçmişte olmadığı kadar zorda olduğuna işaret etmektedir. Dahası en önemli bütçe hedeflerinden olan bütçe açığının GSYİH'ya oranının %3'ün altında tutulması hedefi ile açık miktarının 138,4 milyar TL ile sınırlandırılması amacı bugün için geçerliliğini yitirmiştir. Bütçe gelirlerinde öngörülen %14'lük artışın ise bu bütçe döneminde gerçekleştirilebilmesi son derecede zordur.

Kamu bakımından bir başka gelir kaybını ise ithalattan alınan vergilerdeki azalma oluşturacaktır. İthalattan sadece KDV geliri olarak 158,1 milyar TL beklenirken, daha yılın ilk çeyreğinde ithalatın %8 oranında azaldığı görülmüştür. Salgın sürecinde de bu daralmanın devam edeceği düşünüldüğünde, bütçede öngörülen ithalattan alınan vergilerin arzu edilen seviyelerde olması son derecede zordur.

Bu büyümenin gelecek açısından içerdiği mesajlar

Dönemsel büyüme rakamlarının sonuçlarını uzun dönem ile bağlayan en önemli değişken yatırımlardır. Yatırımların doğrudan harcama yaratıcı özelliği ile toplam talep üzerinde kısa dönem sonuçları olsa da, üretim kapasitesi üzerinde yarattığı etkiler bakımından uzun dönem büyüme bakımından da önem arz eden bir değişkendir. Dönemsel olarak %2,8'lik bir artış gösterse de, yıllık bazda yatırımlarda görülen azalma, bu dönemde de devam etmektedir. Yıllık bazda ise yatırımların bu dönemde %1,4 düzeyinde azaldığı görülmektedir. Böylece üst üste 7 çeyreklik dönemde azalan yatırımlar, üretim kapasitesinde bir azalmaya işaret etmektedir. Bugün yaşadığımız salgının da etkisiyle bu azalmanın yılın ~~ikinci~~ ikinci çeyreğinde de devam etmesi beklenebilir

Yatırımlarda pozitif bir gelişme yaşanmadan, sürdürülebilir yüksek büyüme oranlarının elde edilebilmesi son derecede zor görülmektedir. Ekonomi zorunlu olarak, bugün elde edildiği gibi kısa dönemli, konjonktürel ve talep çeşitli büyümeye mahkum kalacaktır. Bu büyüme modeli ise, kaynak kullanım bakımından talebi oluşturacak harcamaların yapılabilmesi için çok fazla mali kaynak tüketecektir. Bu durum ülkenin ve dünyanın bugün içinde bulunduğu koşullarla uyumlu ~~bir durum~~ değildir.

Yatırımların bileşenlerine bakıldığında, inşaat yatırımlarında 6 çeyreklik süren daralmanın bu dönemde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Makine ve teçhizat yatırımları bir önceki dönemde olduğu gibi pozitif ama daha düşük bir artış oranı göstermiştir. Bu da birinci dönemde alınan tüm tedbirlere

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

rağmen, ~~iktisadi karar birimlerinde kötümser bakışın ortadan kaldırılamadığına, yetirince güvenin tesisi edilemediği~~ ve yatırımları arttıracak yeterli güven ortamının oluşturulamadığına işaret etmektedir. Bu dönemdeki bir diğer gelişme de mali olmayan diğer aktiflerdeki %13,5'lik çarpıcı artıştır. Bir önceki dönemde %3,4 olan bu oran, ekonomideki stoklarda görülen bir artışa işaret etmektedir. Bunu ekonominin doğrudan üretim kapasitesinde bir artış olarak düşünmek doğru olmaz. Kısacası yatırımların zayıf performansı ~~bu çeyrekte ve önceki çeyreklerde olduğu gibi bu çeyrekte de~~ büyüme performanslarının en dikkat çeken özelliği olmaya devam etmektedir.

En son açıklanan büyüme rakamları sayısal bir büyüklük olma bakımından ve bütçe öngörülerıyla uyum açısından bir başarı olarak görülebilir. Ancak bu başarının sürdürülebilirliği sorgulanabilir. Türkiye ekonomisinin toparlanma işaretlerini verdiği bir dönem olacağı fak düşünülen 2020'nin birinci çeyreğindeki bu büyüme rakamlarının bileşenlerindeki gelişmeler, Türkiye ekonomisinin geleceği açısından çok fazla olumlu işaret üretememiştir. Özellikle kamu dışından büyümeye en büyük katkıyı yapan ihracat ve tüketimdeki gelişmeler dünya ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelere bağlıdır. Ülkemiz açısından dünyadaki gelişmeler beklediğimiz gibi gelişmemektedir. İç talebi canlandırmaya yönelik tedbirler ise işsizlik artışı ile hanehalklarının aşırı borç yükünün oluşturduğu risklerin etkisi altındadır. Bu risklerin bir şekilde giderilmesi ekonominin gelecekteki büyüme performansı açısından faydalı olacaktır. Zira AB ve dünya ekonomisinin içinde bulunduğu krizin ve beraberinde ortaya çıkacak olan daralmaların neredeyse kesin olduğu bir dönemde, büyüme için tek dayanağımız iç taleptir. İç talebin canlandırılabilmesinin ise güven ve bu güveni sağlayacak gelir kayıp risklerini azaltacak tedbirlerin alınmasına bağlıdır.

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red, Strikethrough

Formatted: Font colour: Red

Formatted: Not Strikethrough